МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

КОВАЛЬЧУК ОЛЕНА ПЕТРІВНА

УДК 811.11

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Коцюба Зоряна Григорівна,
Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка,
професор кафедри германських мов
і перекладознавства

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Єрмоленко Сергій Семенович,
Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
загального та порівняльно-історичного мовознавства

кандидат філологічних наук, доцент
Петрина Оксана Степанівна
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри англійської філології

Захист відбудеться «27» грудня 2019 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська,1 факультет іноземних мов, ауд. 405).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79061, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «26» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук,
доцент **О. В. Татаровська**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено зіставному дослідженню епонімних одиниць (далі – ЕО) англійської та української мов як елементів лексико-семантичних полів. Засадничим для праці є твердження, що ЕО є перехідним етапом між онімом та апелятивом. У дослідженні висвітлено, як дискурсивне функціонування детермінує ступінь апелятивації оніма-складової ЕО у зіставлюваних мовах.

З'ясування шляхів формування лексичного складу мов, засвоєння іншомовної лексики, у яких важливу роль відіграють процеси деонімізації, виявлення універсальних та унікальних рис окремих мов є важливими завданнями, вирішення яких сприятиме ґрунтовному розумінню процесу розвитку мов з огляду на історико-культурну взаємодію з іншими народами. Тому зростання кількості зіставних досліджень, які ставлять за мету з'ясування цих питань, цілком логічне.

Активне використання епонімів не лише в науковому й інституційному, але й побутовому спілкуванні, тенденції до інтернаціоналізації лексики свідчать про необхідність усебічного і глибокого осмислення семантико-когнітивних механізмів номінації, визначення їхньої ролі у процесах концептуалізації й категоризації, які опосередковують позначення предметів довкілля засобами мови. Дослідження епонімів, їхньої структури і семантичних зв'язків у лексико-семантичних групах сучасних англійської та української мов у межах зіставної лексикології як одного з компонентів зіставного мовознавства є перспективним і цілком відповідає потребам сучасної лінгвістичної науки.

Значний пласт лексики національних мов становлять власні назви, які створюють основу епонімної номінації. Епоніми тісно пов'язані із суспільною свідомістю, тож дають дослідникам змогу визначити важливі постаті, події, артефакти історії країн і світу. Розгляд епонімних найменувань з огляду на їхню значущість у національно-культурному контексті є важливим для сучасного мовознавства, адже власні назви, що є компонентами цих одиниць, виступають носіями історичної, культурної, соціальної, етнографічної, а також мовної інформації.

Розвиток наукового знання, посилення тенденцій до міждисциплінарності дають змогу змінити погляд на фундаментальні традиційні наукові проблеми, зокрема загальномовознавчі. І хоча ономастика довгий час розвивалася як царина, дослідження якої було зосереджено передусім на вивченні власних назв безвідносно до їхніх стосунків з апелятивною лексикою, останнім часом увага науковців зосереджується також і на так званій «сірій зоні» – перехідній від власної назви до загальної (Р. З. Ханичєв). Інтерес до процесуальної сторони переходу від оніма до апелятива пов'язаний, зокрема, й зі зближенням когнітивістики й ономастики, що знайшло відображення у студіях Н. Д. Голєвої, Л. М. Дмитрієвої, О. Ю. Карпенко, Н. С. Ковальова, С. О. Попової, С. М. Співака, H. Chen, A. Gallagher, B. Girod, J. Grkovic-Mezdor.

Необхідність дослідження зумовлено також орієнтованістю сучасних мовознавчих розвідок на такий системний підхід до розгляду словникового складу, який передбачає аналіз його одиниць з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників їхньої появи, вжитку й еволюції, які, зокрема, детермінують процеси онімізації, деонімізації і трансонімізації у структурі сучасних англійської та української мов.

Дослідженню епонімів присвячено роботи І. В. Асмукович, Г. І. Беженар, М. М. Дзюби, В. І. Лисенко, Р. Б. Микульчика. Інноваційні процеси в лексиці англійської (Ю. А. Зацний, А. Е. Левицький, А. В. Янков) та української (С. С. Єрмоленко, Л. М. Пашинська, Н. В. Стратулат, О. М. Турчак) мов є постійним об'єктом аналізу у працях учених. У наукових доробках М. О. Жулінської, В. І. Заботкиної, В. В. Тарасової, що присвячені проблемам неології, простежується лінгвокогнітивний підхід до осмислення словотвірних процесів як результату лінгвокреативної діяльності людини.

Погляди дослідників на статус епонімних одиниць різняться, спостерігається також асиметрія у вивченні епонімів: у фокусі уваги мовознавців були переважно терміни-епоніми (О. Ю. Багіян, Г. Р. Нерсесян, М. В. Бжинаєва, Г. І. Беженар, Т. О. Булановська, Є. В. Варнавська, Н. В. Васильєва, В. В. Вахрамеєва, Т. В. Венкель, Л. Є. Гапонова, М. М. Дзюба, Є. А. Зюзіна, В. О. Іконнікова, В. М. Катеринич, М. Д. Кожушко, І. М. Кочан, В. М. Лейчик, Р. Б. Микульчик, Б. П. Михайлишин, Н. В. Новинська, А. В. Суперанська, Н. В. Подольська, А. М. Поповський, І. Р. Процик, Г. М. Топоров, С. В. Овсейчик та ін.), тому зростання уваги до епонімів, які функціонують не в науковому дискурсі (С. С. Єрмоленко, Є. М. Какзанова, Т. Г. Караваєва, Є. В. Соколовська, Є. Ф. Степкіна, Л. Д. Фроляк, Р. З. Ханічєв), зокрема епонімних одиниць ідіоматичного характеру (D. Ganzer, S. Kavka, J. Zybert, P. Pierini, S. Susinkiene, J. Szerszunowicz), є цілком логічним наслідком розвитку мовознавчих студій.

Отже, зіставне дослідження епонімів на матеріалі англійської та української мов суттєво доповнює існуючий лінгвістичний аналіз епонімної лексики.

Актуальність дисертації полягає в тому, що сучасне зіставне мовознавство потребує вирішення цілої низки загальнотеоретичних і методичних питань, серед яких систематизація й вироблення концептуального підґрунтя аналізу є одними з найважливіших. Необхідність пропонованого дослідження пояснюється тим, що проблеми деонімізації, онімізації та трансонімізації недостатньо висвітлені в українських зіставних студіях. Зокрема, недослідженими залишаються структурні характеристики, функціонування і статус перехідних пластів лексичних систем, їхні універсальні властивості й особливості в різних конкретних мовах. Тут одним із найменш вивчених лексичних класів є епонімна лексика, яка (як перехідний етап деонімізації) є важливим джерелом інформації про когнітивні механізми процесів апелятивації.

Актуальність роботи зумовлена також істотною диспропорцією у працях, присвячених осмисленню загальновживаної й наукової епонімної лексики на користь останньої, особливо в зіставних розвідках як українських, так і зарубіжних лінгвістів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Мовознавчні та літературознавчні студії в контексті взаємодії національних культур та сучасної іншомовної освіти» (протокол № 17 від 20 грудня 2018 року). Тему дисертації затверджено вченою радою ДДПУ імені Івана Франка (протокол №17 від 17 грудня 2015 року).

Мета дисертації полягає у встановленні структурно-семантичних особливостей епонімів англійської та української мов і їх типологічному зіставленні.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

– з’ясувати статус і роль епонімів у лексичних системах англійської й української мов;

– розробити теоретико-методологічний апарат дослідження епонімів англійської та української мов;

– виявити та зіставити структурно-семантичні характеристики епонімних одиниць досліджуваних мов;

– визначити й порівняти структурно-семантичні особливості ідіоматичних епонімів у зіставлюваних мовах;

– схарактеризувати й зіставити основні лексико-семантичні поля епонімів в англійській та українській мовах;

– простежити особливості процесу апелятивації, визначити його ізоморфні й аломорфні риси в англійській та українській мовах.

Об’єктом розгляду є епонімні одиниці англійської та української мов.

Предмет аналізу – структурно-семантичні особливості епонімів англійської та української мов.

Матеріалом дослідження слугували епонімні одиниці англійської та української мов (загалом – 1521 одиниця: 645 української мови та 876 – англійської), які були вилучені методом суцільної вибірки з етимологічних, тлумачних і фразеологічних словників англійської та української мов, а також словників епонімів англійської мови.

Методи дослідження, використані в роботі, зумовлені поставленою метою та завданнями. *Метод суцільної вибірки* було використано на етапі відбору матеріалу, що в комплексі з *аналізом словникових дефініцій*, *описовим методом, методом спостереження та узагальнення* із залученням *прийомів історично-типологічного аналізу* дало змогу виділити онім-джерело епонімної одиниці. За допомогою *структурного аналізу* було визначено структурні особливості

досліджуваних епонімних одиниць. *Метод лексико-семантичного польового моделювання* допоміг виділити особливості семантично споріднених епонімних одиниць у зіставлюваних мовах. За допомогою *кількісних підрахунків* було встановлено репрезентативність епонімних одиниць досліджуваних груп у зіставлюваних мовах. *Зіставно-типологічний метод* було використано для виявлення спільних і відмінних рис епонімів української та англійської мов.

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тім, що в ній уперше здійснено комплексне зіставне дослідження епонімів як перехідної категорії між онімом та апелятивом з урахуванням параметра апелятивації на матеріалі епонімних одиниць розмовно-побутової сфери англійської й української мов. У роботі *узагальнено* й *уточнено* термін «епонім», *виділено* параметр апелятивації як характеристику епонімної одиниці та *складено* шкалу ступенів апелятивації епонімів розмовно-побутового дискурсу. У дисертації *запропоновано* комплексну методику зіставного аналізу епонімних одиниць різноструктурних мов.

Наукова новизну отриманих результатів узагальнено в таких **положеннях**, що виносяться на захист:

1. Епонімні одиниці є перехідною ланкою між онімами й апелятивами, не можуть бути прирівняні до них, а мають окремий статус у лексиці.

2. Аналіз процесів деонімізації уможливлює з’ясування того, як апелятивація відображає власне когнітивні процеси. Зіставлення епонімних систем різних мов слугує основою осмислення специфіки процесів апелятивації в них.

3. Деонімізація національно-культурно зумовлена і відображає як ментальні та світоглядні риси, так й історичний досвід і культуру народів-носіїв мов. Зіставне дослідження епонімного складу різних мов дає змогу виявити лінгвокультурну складову процесів апелятивації.

4. Ступінь апелятивації оніма-джерела епонімної одиниці є суттєвим параметром характеристики епонімів, він указує на зв'язок епоніма з онімом-джерелом, і, відповідно, на його конотативну складову. Конотативна складова епонімної одиниці корелює зі ступенем апелятивації епонімної одиниці.

5. Онім у складі епонімної одиниці завжди перебуває у стадії втрати зв’язку з денотатом, відповідно до чого виформовується така градація за рівнем деонімізації: початковий ступінь, часткова апелятивація, повна апелятивація.

6. Зіставне дослідження системи епонімних гнізд дає можливість виявити культурно зумовлені спільні та відмінні риси епонімної системи досліджуваних мов. Ураховуються як загальна кількість епонімних гнізд, так і їхня розгалуженість.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробці комплексної методики зіставного аналізу процесів апелятивації на матеріалі епонімних одиниць розмовного дискурсу в різноструктурних мовах, доповненні теоретичних здобутків дослідження відонімних найменувань у зіставному мовознавстві та поглибленні знань про процеси апелятивації.

Практична цінність дисертації визначається тим, що її матеріал може бути використаний при укладанні епонімних словників обох зіставлюваних мов, зокрема української, потреба в яких на сьогоднішній день є досить нагальною. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної праці можуть отримати застосування при підготовці та викладанні таких курсів: «Зіставна лексикологія англійської та української мов», «Порівняльна типологія англійської й української мов», «Лінгвокраїнознавство», «Лінгвокультурологія», «Лексикологія англійської мови», «Лексикологія української мови», «Стилістика англійської мови», «Стилістика української мови». Опрацьований матеріал можна застосувати при написанні підручників, посібників, методичних видань.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації було оприлюднено на наукових конференціях: «Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje » (Warszawa, 2017); «Pathways to success for contemporary English teachers and their learners» (Lviv, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук» (Одеса, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу» (Львів, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство» (Київ, 2019).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в 15 наукових працях, серед них 7 статей у фахових виданнях України, 3 статті – у зарубіжних виданнях (два з яких входять до наукометричної бази даних Index Copernicus International), 5 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (237 позицій) та додатку. Загальний обсяг праці становить 198 сторінок із них основний текст – 156 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи, сформульовано проблему, на розв’язання якої спрямоване дослідження, визначено його об’єкт і предмет, мету, завдання та методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, сформульовано твердження, які винесено на захист, окреслено загальну структуру роботи, новизну дослідження та його практичне значення.

У **першому розділі** *«Теоретико-методологічні засади зіставного дослідження епонімів англійської та української мов»* окреслено теоретичні засади дослідження епонімних одиниць, яке посідає важливе місце серед завдань сучасного мовознавства. Нинішній етап розвитку ономастичної науки характеризується посиленням інтересу до вивчення закономірностей

взаємозв'язків і взаємовідношень системи власних і загальних імен, зокрема в когнітивному вимірі. Визнання ученими взаємопроникності власних і загальних назв і рухливості їхніх систем зумовили посилення інтересу до процесів деонімізації. Осмислення процесів апелятивації сприяє виявленню спільного і відмінного в організації лексичних систем природних мов, уточненню існуючих уявлень про ономастичні універсалії. Дослідження епонімних найменувань в єдності внутрішніх і зовнішніх чинників дає змогу виявити механізми розвитку цієї лексичної групи, розглянути питання, пов'язані з загальною теорією номінації, визначити універсальне й специфічне в цій групі одиниць різносистемних мов.

Специфіку епонімних найменувань визначає передовсім те, що їх основу складають власні назви, а це призводить до плутанини в термінопозначеннях та ускладнює відмежування епоніма від суміжних понять: «епонімне ім'я» (О. С. Ахманова), «епонімний термін» (Г. І. Беженар, В. М. Блейхер, І. В. Крук), «фамільний термін» (Н. В. Катеринич), «персонім» (Л. Ю. Буянова), «відантропонімний дериват» (О. В. Соколовська), «відантропонімічний дериват» (Д. М. Голікова). Відсутність у сучасних мовознавчих розвідках єдності й чіткості у розумінні поняття епоніма зумовлює необхідність узагальнення й уточнення.

Сьогодні термін «епонім» використовують як на позначення власного імені, яке стало основою для творення мовної одиниці з новим значенням, так і мовних одиниць, які походять від власного імені людини, місця тощо. Спірним є тлумачення статусу онімів-джерел епонімних одиниць. Так, О. С. Ахманова та В. М. Лейчик вказують на антропоніми як на джерело походження онімів, Є. В. Варнавська та О. М. Какзанова акцентують увагу на джерелах-топонімах, однак більшість дослідників (В. Д. Старичонок, Д. Мінкова, Т. В.Мясковська, В. В. Семина, А. Лап'єр, В. Швейкарт, Ж.-К. Буланже, Р. Стоквел) розширюють спектр джерел-онімів, уважаючи епонім похідним від будь-якої власної назви. Підтримуємо саме цей погляд, уважаючи епонімами, або епонімними одиницями (ці терміни використовуємо як синоніми) відонімні назви з будь-яким онімом-джерелом в основі, формулюючи робоче визначення епоніма: *лексична одиниця, яка містить в своїй структурі власну назву (антропонім, топонім, етнонім тощо)*. Широка епонімізація характерна саме для сучасної мови науки і техніки, але водночас дискусійним питанням є належність епонімів до наукових терміносистем. Так, В. В. Вахрамєєва, Н. В. Новінська, В. М. Лейчик пов'язують епонімію передусім з термінологією. Не вважаємо за доцільне розглядати епоніми виключно як елементи терміносистем і розуміємо їх ширше, розглядаючи епоніми як лексичні одиниці, створені як похідні від власної назви – оніма.

Структурно-граматична характеристика епонімних найменувань засвідчує, що вони виявляють подібність із неепонімними найменуваннями, мають розгалужену структурно-граматичну типологію. Дослідники класифікують епоніми за структурно-граматичними ознаками (Т. МакАртур, Н. М. Новінська), семантичними (Н. М. Новінська) або відповідно до денотата (О. В. Суперанська).

У дисертації за основну прийнято класифікацію Т. МакАртура, який пропонує групувати епоніми за такими структурними типами: 1) прості; 2) епоніми, утворені складанням основ й атрибутивні конструкції; 3) суфіксальні деривати; 4) сполучення із присвійним відмінком; 5) усічення; 6) слова-телескопи (бленди), доповнюючи її услід за Т. Л. Караваєвою епонімами-абревіатурами. Епонімні словосполучення включають апелятиви і власні назви. Компоненти першого виду здебільшого є стрижневими елементами словосполучень.

Відонімне творення лексичних одиниць займає одне з центральних місць у процесах деонімізації, що властиві загальнолітературній мові. Для епонімної моделі формування лексичних одиниць характерні семантичні, морфологічні, синтаксичні дериваційні способи. Кожному словотвірному типу епонімів відповідає свій ступінь апелятивації. Специфічна риса цієї моделі – власна назва як продукуюча основа і, відповідно, існування в семантиці похідної одиниці, крім основного поняттєвого значення, інформації про епонім.

Засадничим для аналізу епонімних найменувань є розуміння власних назв як тієї частини лексики, що тісно пов'язана з національно-культурними та соціально-історичними чинниками. Власні назви як складові епонімних найменувань є носіями не лише мовної інформації, але також мають історичну, етнографічну, культурну маркованість. Зіставний аналіз епонімів, що відображають становлення націй, дає змогу глибше зрозуміти розвиток мов і культур.

У **другому розділі** *«Методика зіставного аналізу епонімів української та англійської мов»* випрацювано комплексну методику зіставного дослідження епонімів української та англійської мов, визначено етапи роботи з емпіричним матеріалом, встановлено параметри типологізації епонімів.

Виконання завдань дисертації передбачало реалізацію двох основних етапів: *теоретичного* і *практичного*, кожен з яких потребував залучення різних методів дослідження. На теоретичному етапі було опрацьовано наукову літературу із проблеми дослідження, проаналізовано та узагальнено погляди мовознавців на епоніми та розмежовано суміжні поняття. Окреслено засади осмислення специфіки дискурсивного функціонування епонімних одиниць. На практичному етапі було визначено класифікаційні параметри епонімів, принципи їх відбору та укладання картотеки дослідження.

Алгоритм аналізу епонімних одиниць у досліджуваних мовах передбачає п'ять етапів:

1. Визначення джерела епоніма, його культурно-історичні конотації із залученням тлумачних, етимологічних, епонімних словників; розподіл епонімів за типом дискурсу, у якому вони переважно функціонують, з опорою на лексикографічні свідчення і корпуси досліджуваних мов; після встановлення власного імені виявлення похідних від аналізованих епонімів двох мов; укладання епонімних гнізд за власним іменем-основою. Під *джерелом епоніма* розуміємо онім, від якого утворено епонім.

2. Класифікація епонімів за структурою відповідно до уточненої класифікації Т. МакАртура.

3. Визначення ступеня апелятивації ЕО та його мотивація. Для дисертації важливим є твердження, що апелятивація не є сталим нерухомим явищем, а складним багатоплановим комплексом процесів. Диференційними ознаками апелятивації, услід за Г. Ю. Касімом та Е. Е. Мінкевичем, уважаємо зміни у плані вираження мовної одиниці, її синтагматичних зв'язків, плюралізація, зміна регістру, а також зміни зв'язку з денотатом. Спираючись на градацію апелятивації – максимальна, проміжна та мінімальна, – яку запропоновала українська дослідниця М. М. Дзюба, також визначаємо три ступені апелятивації онімів – джерел ЕО за параметром зв'язку з денотатом: повний, частковий та початковий ступінь апелятивації. *Повністю* апелятивованими ЕО є ті, що втратили зв'язок із денотатом, зазнали структурних змін: зміна частиномовної приналежності, форми слова, регістру, плюралізація. Онім у складі епонімів із *початковим* ступенем апелятивації зазначених змін не зазнав. Такі ЕО не кваліфікуємо як повністю неапелятивовані, оскільки у складі епонімних сполучень, особливо ідіоматичних, значення ЕО не дорівнює сумі значень оніма та інших одиниць-складників ЕО, що свідчить про зміни в лексичному значенні оніма – компонента ЕО.

4. Співвіднесення епонімів з відповідними лексико-сематичними полями та їх аналіз у межах цих полів, а також відповідних лексико-семантичних груп, що виділяються в них. Характеристика епонімів, що складають виокремлені лексико-семантичні поля, здійснюється за структурними типами, рівнем апелятивації й типами дискурсу, який вони репрезентують.

5. Зіставлення відповідних лексико-семантичних полів в англійській та українській мовах.

Після аналізу власне епонімів, вибудовується мапа лексико семантичних полів епонімів української та англійської мов. Після мапування лексико-семантичних полів епонімів здійснюється зіставлення епонімної мапи української та англійської мов, а також процедура кількісних підрахунків отриманих результатів, робляться узагальнення та висновки.

У **третьому розділі** «*Основні лексико-семантичні поля епонімних одиниць англійської й української мов та їх структурно-семантичні характеристики*» проаналізовано та зіставлено виділені лексико-семантичні поля (далі – ЛСП) епонімних одиниць в англійській та українській мовах: ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ (71 ЕО – 22% в українській мові, 51 ЕО – 12,1% в англійській – відсотки від загальної кількості неідіоматичних епонімів – 415 в англійській мові та 320 в українській), РОСЛИНИ (211 ЕО – 50,7% в українській мові та 164 ЕО – 51,3 в англійській), ТВАРИНИ (67 ЕО – 16,1% в англійській та 46 ЕО – 14,3 в українській) та ХАРЧУВАННЯ (86 ЕО – 20,6% в англійській мові, 40 ЕО – 12,1% в українській (див. табл. 1). Епоніми усіх вказаних ЛСП в англійській і в українській мовах мають схожість як на структурному, так і на семантичному рівнях.

Таблиця 1

Кількісний розподіл неідіоматичних епонімів за лексико-семантичними полями

ЛСП	ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ кількість одиниць / відсотки		ЛСП ХАРЧУВАННЯ кількість одиниць / відсотки		ЛСП РОСЛИНИ кількість одиниць / відсотки		ЛСП ТВАРИНИ кількість одиниць / відсотки	
англійська мова	51	12,4%	86	20,6%	211	50,7%	67	16,3%
українська мова	71	22%	40	12,4%	164	51,3%	46	14,3%

** Відсотки від загальної кількості неідіоматичних епонімів кожної мови*

У дослідженні встановлено характерні структурні та функційні риси ЕО виділених ЛСП, зроблено висновки щодо можливості їхнього функціонування в розмовно-побутовому, художньому, публіцистичному дискурсі тощо з переважанням одного або двох типів дискурсу.

ЕО ЛСП ОДЯГ (що репрезентоване такими лексико-семантичними групами (далі – ЛСГ): «Предмети одягу», «Фасон одягу», «Головні убори», «Аксесуари», «Взуття») та МАТЕРІАЛИ (ЛСГ «Тканини», «Хутро, пряжа») функціонують переважно в *розмовно-побутовому* дискурсі, можуть також уживатися в публіцистичному й художньому. ЕО з ЛСП ОДЯГ в англійській та українській мовах мають переважно відтопонімне походження: *bikini, cardigan, brandenburghs, кубанка, тиролька, краватка*, рідше – відантропонімне: *caroline, albert, blucher, макінтош*, *спенсер*, *френч, галіфе*. Епоніми ЛСП МАТЕРІАЛИ, що номінують тканини, в обох зіставлюваних мовах майже завжди походять від топонімів: *venetian, arras, kersey, джерсі, муслін, газ*. В англійській мові в ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ зафіксовано епонімні гнізда, яким не властива розгалуженість.

Епоніми ЛСП ХАРЧУВАННЯ – це одиниці, які переважно функціонують у *розмовно-побутовому*, *художньому* та *публіцистичному* дискурсах. ЕО ЛСП ХАРЧУВАННЯ (основні ЛСГ: «Продукти харчування», «Напої», «Страви») у зіставлюваних мовах мають переважно відтопонімне походження: *cheddar, wiltshire, basque, coventry, коринка, шалот, рокфор, кримка*. В англійській мові серед ЕО ЛСП ХАРЧУВАННЯ трапляються ідіоматичні ЕО. Відтопонімне походження характерне для епонімів підгрупи «Вина» в обох мовах (*bordeaux, canary, херес, хванчкара*), що відповідає традиції називати вино відповідно до місця вирощування винограду, з якого це вино виготовляється. Лише в англійській мові виокремлено ЛСГ «Посуд» (*Gombon*) і «Трави» (*herb John*). Для ЛСП ХАРЧУВАННЯ англійської мови характерне існування епонімних гнізд, на відміну від української мови. Усі вони представлені топонімами, які позначають місця виготовлення продуктів харчування, напоїв, страв: *Wiltshire* (2), *Cognac* (2), *Canada* (2), *Lisbon* (2), *Madeira* (2), *Rochelle* (2), *Shropshire* (3).

Основні дискурси, в яких побутують ЕО ЛСП ТВАРИНИ і РОСЛИНИ, – *розмовно-побутовий* і *науковий*, між якими існує певна узаємопроникність: у деяких випадках народна назва рослини може увійти до терміноапарату науки або місцева назва рослини, яка отримала номінацію мовою народу, що жив на її території, стає науковою назвою, або наукова назва набуває поширення в розмовному дискурсі, наприклад, науковий термін *бегонія*, що походить від імені французького ботаніка, увійшов до розмовно-побутового дискурсу, коли бегонія стала популярною кімнатною рослиною.

Одиниці ЛСП ТВАРИНИ в обох мовах функціонують переважно в *розмовно-побутовому* й *науковому дискурсах*, а також *публіцистичному* та *медійному*. У ЛСП ТВАРИНИ значна кількість ЕО англійської та української мов мають відтопонімне походження (*dalmatian, ayrshire, widah, mangabey, леггорн,фазан,сардина*), також часто онімом-джерелом таких ЕО стають антропоніми – імена людей, які вивели породу тварин: *harrisbuck, morris, доберман, гонча Гамільтона*. Відантропонімне походження характерне для народних назв тварин, уживання яких є ознакою розмовного дискурсу: *John Dozy, neddy, грицик*, *іванчик*, *мартин*. Особливістю аналізованого поля обох зіставлюваних мов є наявність у ньому ЕО міфонімного походження: *hydra, harpy bat, цербер, фауна.* Прикметно, що ЕО на позначення птахів англійської та української мов мають переважно відантропонімне походження. Це може бути зумовлено традицією називати птахів іменами людей. Відтопонімне походження засвідчено значно рідше. Система розгалужених (до шести компонентів) епонімних гнізд притаманна англійській мові. Натомість в українській мові виявлено тільки одне епонімне гніздо.

ЕО ЛСП РОСЛИНИ (ЛСГ «Корисні рослини», ЛСГ «Декоративні рослини» ЛСГ «Дикі рослини») уживаються здебільшого в *розмовно-побутовому* й *науковому дискурсах*, трапляються в *публіцистичному* та *медійному*.

Для ЕО ЛСП РОСЛИНИ зіставлюваних мов характерне як відантропонімне (*Timothy grass, apple-john, Magdalen pear, валеріана, боровинка, камелія, магнолія*), так і відтопонімне походження (*Parnassus grass, cos lettuce, otaheite apple, ribston pippin, антипка, тиролька, арнаутка, мандебурка*); відміфонімні ЕО поодинокі. Як в англійській, так і в українській мові, зафіксовано синонімні ЕО (здебільшого побутують як наукові і народні назви рослин): *Dane's blood / Dane's flower/ Danewort / Daneweed*; *георгінія / жоржина; розмарія / розмарин*; в українській мові також від різних онімів – *василь* та *івасик* – народні назви конюшини гірської. В українській мові в ЛСП РОСЛИНИ побутують демінутивні епонімні утворення; такі ЕО належать до народних назв рослин. В англійській мові серед ЕО в ЛСП РОСЛИНИ трапляються ідіоматичні ЕО: *Robin Hood, sweet John*.

ЕО ЛСП РОСЛИНИ не лише англійської, але й української мови, утворюють розгалужені епонімні гнізда. Одне з найрозгалуженіших (5 компонентів) епонімних гнізд в українській мові базується на антропонімі *Іван*, що, очевидно,

зумовлено тим, що в Україні воно узагальнено позначає типового представника народу. Проте в українській мові це поодинокі випадки, а розгалуженість епонімних гнізд, їх кількісна й якісна репрезентативність – ознака англійської мови (див. рис.1).

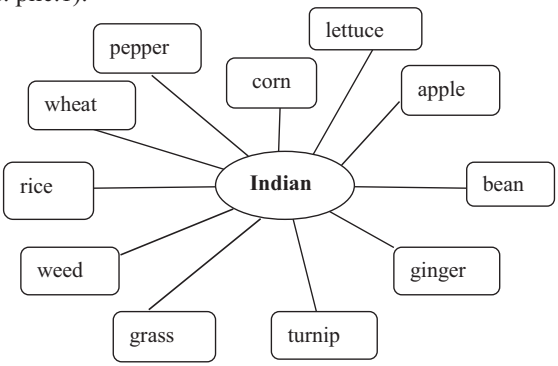

Рис.1. Епонімне гніздо, утворене від топоніма *India*

За структурою ЕО з ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ, ЛСП ХАРЧУВАННЯ, ЛСП ТВАРИНИ та ЛСП РОСЛИНИ переважно є простими епонімами, утвореними шляхом категоріального переносу (притаманно англійській мові) або суфіксальним способом (характерно для української мови), а також іменниковими конструкціями. ЕО, які належать до вказаних ЛСП, здебільшого виявляють повну або часткову апелятивацію оніма-джерела.

У **четвертому розділі** «*Структурно-семантична організація ідіоматичних епонімних одиниць англійської та української мов*» розглянуто ідіоматичні ЕО, які складають значну частину епонімного складу зіставлюваних мов.

Сфера використання ідіоматичних епонімів – розмовний дискурс, також вони побутують у публіцистичному та професійному дискурсах.

До джерел власних назв у складі ідіоматичних одиниць з епонімами входять антропоніми й топоніми, які номінують реальних людей та географічні об’єкти, а також оніми біблійного, міфологічного, античного, літературного, легендарного походження, загальновідомі («знакові») імена, належні до певної лінгвокультури. Усі вони тяжіють до вираження стереотипного уявлення про означуване й є конотативно навантаженими. При виникненні епоніма актуалізація усього спектру культурних конотацій, що властиві певному онімові, безперечно, неможлива, отже, актуалізується саме та конотація, яка пов’язана з новим денотатом.

Найчисленнішими і найпродуктивнішими в зіставлюваних мовах є ідіоматичні ЕО, утворені від бібліонімів. Лише в цій групі ЕО англійської та української мов зафіксовано епонімні гнізда зі спільним онімом в основі (рис. 2).

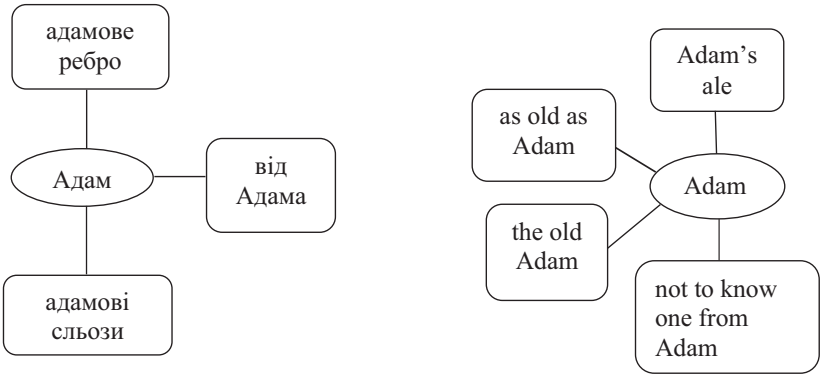

Рис. 2. Епонімні гнізда, утворені антропонімом Адам/ Adam в англійській та українській мовах

Серед ідіоматичних ЕО виділено такі лексико-семантичні поля: ЛСП ЛЮДИНА (36% – 169 ЕО в англійській мові від загальної кількості ідіоматичних ЕО, 23,6% – 78 ЕО в українській), ЛСП ЛОКУС (9% – 38 ЕО в англійській мові, 6% – 19 ЕО в українській), ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА (17,4% – 84 ЕО в англійській мові, 4,1% – 13 ЕО в українській), ЛСП СИТУАЦІЯ (32,5% – 147 ЕО в англійській мові, 48% – 155 ЕО в українській). Окремими кількісно нерепрезентативними групами є ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ (1,7% – 8 ЕО в англійській мові та 3,2% – 10 ЕО в українській) та ЕВФЕМІЗМИ (2,2% – 10 ЕО в англійській та 5,5% – 18 ЕО в українській), які не складають лексико-семантичних полів, а також ЛСП ЧАС (1,2% – 5 ЕО в англійській та 9,6% – 31 ЕО в українській) (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількісний розподіл ідіоматичних епонімів за лексико-семантичних полями

ЛСП	ЛСП ЛЮДИНА кількість одиниць / відсотки		ЛСП ЛОКУС кількість одиниць / відсотки		ЛСП ХАРАК-ТЕРИСТИКА кількість одиниць / відсотки		ЛСП СИТУАЦІЯ кількість одиниць / відсотки		ЛСП ЧАС кількість одиниць / відсотки		ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ кількість одиниць / відсотки		ЕВФЕ-МІЗМИ кількість одиниць / відсотки	
англійська мова	169	36%	38	9%	84	17,4%	147	32,5%	5	1,2%	8	1,7%	10	2,2%
українська мова	78	23,6%	19	6%	13	4,1%	155	48%	31	9,6%	10	3,2%	18	5,5%

**Відсотки від кількості ідіоматичних епонімів кожної мови*

Одиниці ЛСП ЛЮДИНА (ЛСГ «Чоловік», «Жінка», «Єдність людей», а також гендерно уніфіковані ЕО, що стосуються як чоловіка, так і жінки) в обох мовах мають подібність на семантичному і структурному рівнях. Для української мови, на відміну від англійської, значно менше властиві ідіоматичні ЕО зі значенням збірності. Більшість ідіоматичних ЕО на позначення жінки як в українській, так і в англійській мові, негативно конотовані (*Jezebel, Big Bertha, calamity Jane, hooker, месаліна, фурія, вавилонська блудниця*), водночас ті, що номінують чоловіка, здебільшого нейтральні (*Beau Brummel, husky, Methuselah, шугай, лазар, Антей*), рідше – меліоративно конотовані (*honest Joe, crackerjack, Solon, Соломон мудрий, Аполлон*), лише іноді – пейоративно (*Svengali, самозакоханий Нарцис, думба*). В англійській мові окремо виділяється група ЕО на позначення пересічної людини, чого немає в українській: *Joe Sixpack, Joe Bloggs*. Оніми, що слугують основою творення таких одиниць, мають здатність утворювати розгалужені епонімні гнізда. Так, антропонім *Jack* формує 12-компонентне епонімне гніздо.

ЛСП ЛОКУС в обох мовах поділяємо на ЛСГ «Матеріальний локус», який апелює прямо або алюзивно до прецедентного місця, вираженого онімом, і стосується реально існуючого місця (*Uncle Sam, from China to Peru, дунай, матір міст руських*), та ЛСГ «Нематеріальний локус», який стосується чогось гіпотетичного, неіснуючого (*eldorado, in Abraham's bosom, дантове пекло, авгієві стайні*). Джерелом ідіоматичних ЕО зіставлюваних мов на позначення локусу слугують як антропоніми, так і топоніми. В українській мові ідіоматичні ЕО цього поля, по-перше, менше розповсюджені, по-друге, представлені переважно матеріальним локусом. Епоніми ЛСГ «Нематеріальний локус» характеризуються оцінною полярністю й розташовані на протилежних полюсах шкали «позитивне – негативне».

До ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА входять ЕО, які позначають певні якості людини, ситуації, об'єкта тощо. У розглянутому матеріалі корпус ЕО широко представлений ідіоматичними ЕО, які за структурою є усталеними порівняннями чи можуть бути легко трансформовані в такі конструкції. Будь-яка характеристика нерозривно пов'язана з категорією оцінки, проте в дослідженні йдеться лише про абсолютні оцінки й оцінну шкалу «добре – нейтрально – погано». Для цього поля домінантною є нейтральна оцінка: *spartan, Lilliputian, titanic, hot as Hades, nostradamic predictions, єрихонська труба, езопова мова, голий як турецький святий*. Важливою є також культурна детермінованість оцінки.

ЛСП ЧАС репрезентоване ЕО, що позначають час події і вік, і представлене головно в українській мові: *від Адама, мафусаїлів вік* тощо.

Виокремлення досить широкого поняття «ситуація» в окреме ЛСП зумовлене тим, що існує велика кількість ідіоматичних ЕО, які апелюють до великого розмаїття тем, що ставить під сумнів доцільність їхнього тематичного групування. Ідіоматичні ЕО представляють ситуацію згорнуто, актуалізуючи у

свідомості мовця певні прецедентні феномени й пов'язані з ними конотації. ЕО з ЛСП СИТУАЦІЯ коротко представляють ситуацію й не можуть бути виражені одним словом або мати синоніми: *odyssey; Faustian bargain; appeal from Philip drunk to Philip sober; to cut the Gordian knot; to send someone to Coventry; Judas kiss; вальпургієва ніч; троянський кінь, служити мамоні, казала Настя.*

Ідіоматичні ЕО англійської й української мов структурно різноманітні: іменникові конструкції з семантикою приналежності, прийменникові конструкції, прийменникові конструкції з повтором антропоніма, абревіатури, усталені порівняння, усталені фрази або речення.

Ступінь апелятивації ідіоматичних ЕО української мови частіше повний, рідше – частковий, хоча й засвідчено випадки початкової апелятивації. В англійській мові загалом більше одиниць із початковим ступенем, однак для значної кількості ЕО з ЛСП СИТУАЦІЯ притаманний початковий ступінь апелятивації в обох мовах.

ВИСНОВКИ

Застосований у дисертації зіставний аналіз епонімних одиниць англійської та української мов у межах лексико-семантичних полів засвідчив свою евристичну ефективність.

Епоніми – це лексичні одиниці, створені як похідні від власної назви. Комплексна методика зіставного дослідження ЕО передбачає дослідження та зіставлення епонімів у межах лексико-семантичних полів, а також груп усередині них. В обох мовах межа між різними лексико-семантичними полями і групами може бути умовною. Аналіз здійснюється з урахуванням ступеня апелятивації ЕО. Онім ЕО завжди має ознаки апелятивації, позаяк у складі епоніма набуває нового значення. Для значної частини неідіоматичних ЕО англійської й української мов характерна повна апелятивація, хоча в англійській мові більше одиниць, що виявляють частковий або початковий ступінь апелятивації.

Процеси апелятивації у зіставлюваних мовах мають подібний перебіг, що може свідчити про їх універсальність. І в англійській, і в українській мовах, тенденцію до повної апелятивації демонструють епоніми лексико-семантичних полів розмовно-побутової сфери, що може бути спричинено їхнім широким використанням у щоденному мовленні і загальним тяжінням мови до економії мовних засобів. Такі епонімні одиниці схильні до втрати зв'язку з онімом-джерелом на противагу ідіоматичним епонімам, у яких актуалізується конотативний компонент оніма-джерела.

Для епонімної моделі творення лексичних одиниць властиві семантичні, морфологічні та синтаксичні способи деривації. Кожному словотвірному типу епонімів відповідає свій ступінь апелятивації епоніма: для простих епонімів, утворених шляхом деривації або категоріального переносу характерна повна

апелятивація, для словосполучень та усталених фразових конструкцій характерні частковий або початковий ступінь апелятивації. Апелятивація не є сталим нерухомим явищем, це складний багатоплановий комплекс процесів.

Серед епонімних одиниць української та англійської мов виділено власне епоніми та ідіоматичні епоніми. У всіх виділених лексико-семантичних полях в українській та англійській мовах спостерігається подібність як на структурному, так і на семантичному рівні, що видно з розподілу лексико-семантичних груп. Структурно – більшість епонімів є простими одиницями, проте в англійській мові трапляються прийменникові, іменникові та подвійні конструкції, в українській мові зафіксовано подвійні конструкції зі значенням присвійності. Спосіб творення українських ЕО часто суфіксальний, для англійських більше властивий категоріальний перенос без зміни форми слова. В англійській мові наявні епоніми-бленди. Обом мовам властиві ідіоматичні епонімні одиниці у вигляді усталеної фрази або речення. Для усталених фразових конструкцій в англійській мові притаманна більша варіативність.

ЕО загалом, а ідіоматичні зокрема, мають особливий статус у лексико-фразеологічних системах мов, адже вони тісно пов’язані з національно-культурними й соціально-історичними чинниками розвитку мов і є своєрідними носіями кодів національної культури. Виявлено асиметрію в продуктивності онімів різних типів в ідіоматичних епонімних одиницях в англійській та українській мовах: продуктивність антропонімів вища в ідіоматичному складі епонімів англійської мови, аналіз неідіоматичних епонімних одиниць такої різниці не виявив, що свідчить про більшу культурну маркованість ідіоматичних епонімів.

Розподіл ідіоматичних епонімних одиниць за лексико-семантичними полями в англійській й українській мовах є подібним. Суттєві відмінності засвідчено на структурному рівні. Спостерігається схожість у ступені апелятивації оніма-джерела ідіоматичних ЕО в англійській та українській мовах: серед ідіоматичних ЕО обох мов значно більше (порівняно з неідіоматичними епонімами) одиниць із частковим або початковим ступенем апелятивації оніма-джерела, що свідчить про збереження певного зв'язку з денотатом оніма, зокрема його конотативним компонентом, і наявність експресивного компонента в ідіоматичній епонімній лексиці як англійської, так й української мов. Ця ознака вказує на певну кореляцію між ступенем апелятивації оніма-джерела ідіоматичної ЕО та її експресивністю. Однак загалом кількість ідіоматичних одиниць із рисами повної апелятивації більша в українській мові.

Ідіоматичні епонімні одиниці, утворені від бібліонімів, – найбільш репрезентативна група одиниць в аналізованих корпусах обох зіставлюваних мов. Для англійської мови властиві ідіоматичниі одиниці, джерелом яких є антропоніми – популярні для етносу імена. Вони мають розгалужені епонімні гнізда. В українській мові загальновживані імена стають основою ідіоматичних

епонімів, але є менш продуктивними порівняно з англійською мовою, а епонімних гнізд не утворюють.

Серед усього корпусу епонімних одиниць англійської та української мови спостерігається відмінність у епонімних гніздах: в англійській мові епонімні гнізда виявляються в усьому масиві проаналізованих одиниць, є набагато більш частотним і вирізняються розгалуженою структурою, в українській мові епонімні гнізда трапляються переважно серед ідіоматичних епонімів, але не утворюють розгалуженої структури.

Найвищу культурну детермінованість виявляють ідіоматичні епонімні одиниці. Національна маркованість виявляється через продуктивність епонімів та склад онімів-джерел: для англійської мови характерні відтопонімні епонімні одиниці, де топоніми-джерела пов'язані з колоніальним минулим, склад топонімів-джерел епонімів української мови, у свою чергу, пов'язаний з історією України, тому для української мови характерні топоніми-джерела, які позначають сусідні території. Ідіоматичні ЕО як в українській мові, так і в англійській, часто актуалізують певні конотації, пов'язані з онімом-джерелом або із прецедентною ситуацією, яка його стосувалась, і характеризуються оцінністю.

Дослідження складу епонімних одиниць як перехідного пласту між онімною та апелятивною лексикою, як і процесів апелятивації та їхнього типологічного виміру загалом, має невичерпний потенціал для зіставних досліджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Ковальчук О. П. Лексико-семантичні групи епонімів в англійській та українській мовах: зіставний аналіз. *Вісник ХДУ.* Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Харків, 2018. № 2. С. 153–156.

2. Ковальчук О. П. Семантичні зміни у власних назвах. *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк, 2017. №7. С.78–84.

3. Ковальчук О. П. Походження анклійських та українських епонімів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса, 2018. № 35. С. 114–116.

4. Ковальчук О. П. Інтернаціоналізми як компоненти запозиченої епонімної лексики в сучасній українській та англійській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 88–91.

5. Ковальчук О. П. Неологізми у складі епонімної лексики з антропонімічним компонентом у сучасних англійській та українській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 74–78.

6. Ковальчук О. П. Теоретичне підґрунтя реалізації методу зіставного аналізу для дослідження епонімів сучасної англійської та української мов.

Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Одеса, 2019. № 39. Т 2. С. 104–106.

7. Ковальчук О. П. Словотвірні особливості епонімних сполук у сучасних англійській та українській мовах. *Держава та регіони*. Серія: Гуманітарні науки. Запоріжжя, 2019. № 2 (57). С. 104–108.

Статті в іноземних виданнях:

8. Kovalchuk O. Категоріальна організація епонімів у лексико-семантичних групах сучасних англійської та української мов. *Sciences of Europe.* Praha, 2019. № 39. Vol. 4. P. 43–46.

9. Kovalchuk O. Semantics of Eponyms in Modern English and Ukrainian Languages: Linguocultural Perspective. *World Science*. Warsaw, 2019. № 6 (46). Vol. 2. P. 43–46.

10. Ковальчук О. П. Метафоричні й метонімічні трансформації в семантиці епонімів сучасних англійської та української мов. *East European Scientific Journal.* Warsaw, 2019. № 6 (46). Part 6. P. 54–57.

Наукові праці апробаційного характеру:

11. Kovalchuk O. Word-formation features of English and Ukrainian eponyms: contrastive analysis. *Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje*: zbiór artykułów naukowych Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych (Warszawa, 31 października, 2017). Warszawa, 2017. P. 30–36.

12. Kovalchuk O. Eponyms at English lessons. *PATHWAYS TO SUCCESS FOR CONTEMPORARY ENGLISH TEACHERS AND THEIR LEARNERS*: TESOL-Ukraine National Convention (Lviv, April 25–26, 2017). Lviv, 2017. P. 90–92.

13. Ковальчук О. П. Підходи до тлумачення терміна «епонім» у сучасній лінгвістиці. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук*: міжнародна наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–24 лют. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 54–56.

14. Ковальчук О.П. Семантико-когнітивні засади зіставного дослідження епонімів української та англійської мов. *Нове у філології сучасного світу*: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 7–8 черв. 2019 р.). Львів, 2019. С. 39–40.

15. Ковальчук О. П. Динаміка розвитку епонімної лексики сучасних англійської та української мов. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14–15 черв. 2019 р.). Київ, 2019. С. 67–71.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук О. П. Структурно-семантичні особливості епонімів англійської та української мов. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019.

Дисертацію присвячено зіставному дослідженню епонімних одиниць англійської та української мов як елементів лексико-семантичних полів у межах певного типу дискурсу. Засадничим для дисертаційної праці є твердження, що епонімні одиниці є перехідним етапом між онімом та апелятивом і важливим джерелом інформації про когнітивні механізми процесів апелятивації.

У праці запропоновано теоретико-методологічний апарат зіставного дослідження епонімів англійської та української мов; уточнено основні термінопоняття; з'ясовано ізоморфні та аломорфні риси структури епонімів у зіставлюваних мовах; визначено семантичні особливості епонімних одиниць англійській та української мов; здійснено комплексну лексико-семантичну типологію епонімів у досліджуваних мовах; висвітлено, як дискурсивне функціонування детермінує ступінь апелятивації оніма-складової епонімної одиниці у зіставлюваних мовах; схарактеризовано і зіставлено основні лексико-семантичні поля неідіоматичних та ідіоматичних епонімів англійської та української мов; простежено особливості семантики і структурної організації епонімних гнізд в аналізованих мовах, виявлено лінгвокультурну складову апелятивації, вербалізовану в епонімних одиницях англійської та української мов.

Ключові слова: епонім (епонімна одиниця), ідіоматичний епонім, зіставний аналіз, ізоморфізм й аломорфізм, структура, семантика, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, епонімне гніздо, національно-культурний компонент значення, апелятивація.

АННОТАЦИЯ

Ковальчук Е. П. Структурно-семантические особенности эпонимов английского и украинского языков. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2019.

Диссертация посвящена сопоставительному исследованию эпонимических единиц английского и украинского языков как элементов лексико-семантических полей в рамках соответствующего типа дискурса. Основополагающим для исследования является утверждение, что эпонимические единицы являются

переходным этапом между онимом и апеллятивом и важным источником информации о когнитивных механизмах процессов апеллятивации.

В работе предлагается теоретико-методологический аппарат сравнительного исследования эпонимов английского и украинского языков; уточняются основные терминопонятия; выясняются изоморфные и алломорфные структурные черты эпонимов в сопоставляемых языках; определяются семантические особенности эпонимов в английском и украинском языках; осуществляется комплексная лексико-семантическая типология эпонимов в исследуемых языках; освещено, как дискурсивное функционирование детерминирует степень апеллятивации онима-составляющего эпонимической единицы в сопоставляемых языках; характеризуются и сопоставляются основные лексико-семантические поля неидиоматических и идиоматических эпонимов в английском и украинском языках; прослеживаются особенности семантики и структурной организации эпонимических гнезд в анализируемых языках; обнаружено лингвокультурологическую составляющую апеллятивации, вербализированную в эпонимических единицах английского и украинского языков.

Ключевые слова: эпоним (эпонимическая единица), идиоматический эпоним, сопоставительный анализ, изоморфизм и алломорфизм, структура, семантика, лексико-семантическое поле, лексико-семантическая группа, эпонимическое гнездо, национально-культурный компонент значения, апеллятивация.

ABSTRACT

Kovalchuk O. P. Structural and semantic features of English and Ukrainian eponyms. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Philology: Speciality 10.02.17 – Comparative historical and typological linguistics. Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2019.

The thesis is aimed at the contrastive research of English and Ukrainian eponyms as elements of lexical-semantic fields as used in certain types of discourse. The view on the eponym as a transitional stage between the proper and common names is considered fundamental for the dissertation, which also discusses how the functioning of the eponyms of the both languages in discourse determines their appellativization degree.

The topicality of the thesis is determined by the orientation of modern linguistics methodology towards a systemic approach to the contrastive study of lexis, which in its turn necessitates an analysis of nominative items as elements of language systems that takes into account internal and external factors of the emergence of neologisms in modern English and Ukrainian. The active and widespread use of eponyms in both informal and institutional communication, and the tendency towards the internationalization of lexical items requires a comprehensive and profound study of semantic and cognitive nomination mechanisms, establishing their role in the processes

of conceptualization and categorization which mediate the designation of real world entities by language units. The significance of the research is also related to the tendency of modern contrastive linguistics towards the comparative study of data using the structural and semantic analysis.

In the thesis, the theoretical and methodological framework for the contrastive study of English and Ukrainian eponyms has been developed; the status and role of eponyms in the discursive systems of English and Ukrainian have been examined; the isomorphic and allomorphic structural features of English and Ukrainian eponyms have been determined; semantic peculiarities of English and Ukrainian eponyms have been elucidated; a complex lexical-semantic typological assessment of eponyms in these languages has been carried out; the basic lexical-semantic fields of eponyms in English and Ukrainian have been characterized and contrasted with each other.

The innovative nature of the thesis is due to the fact that it is the first complex research of the eponyms of English and Ukrainian colloquial discourse viewed as a transitional category between the onomastic and appellative lexis with the emphasis on the parameter of appellativization as well as eponym discourse functioning features. The term *eponym* is discussed, and the parameter of appellativization is distinguished as a fundamental feature of the eponym.

The degree of the underlying onomastic item appellativization is an essential parameter of the description of eponyms. It indicates the connection of the eponym as a derived item to the underlying proper name, and, accordingly, its connotation which correlates with the degree of appellativization of the eponym.

Deonomastic derivation is culturally determined and reflects mental and ideological features as well as the historical experience of nations. The contrastive research of eponymic systems of different languages resulting from processes of deoonomastic derivation allows discovering cultural components of appellativization.

An asymmetry is found in the productivity of different types of proper names in idiomatic eponyms both in English and Ukrainian: the use of of anthroponyms as underlying items is higher in the idiomatic group of English eponyms; the fact that this feature is not found in the group of non-idiomatic eponyms indicates that idiomatic eponyms are more culturally bound.

In the whole corpus of eponyms, the difference in the quantitative and qualitative realization of eponymic clusters is observed: in English, they are found throughout the whole corpus, displaying a branching structure; in Ukrainian, eponymic clusters are usually not branching and are found mainly among idiomatic eponyms. The greatest similarity is observed in the group of biblical eponymic items of both languages, which is conditioned by their common Christian cultural origin.

Key words: eponym (eponymic item), idiomatic eponym, contrastive analysis, isomorphic and allomorphic features, structure, semantics, lexical-semantic field, lexical-semantic group, eponymic cluster, national and cultural component of meaning, appellativization.

Підписано до друку 23.10.2019 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 97. Наклад 100 прим.

ФОП Костенко С. Б.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 261-24-15
e-mail: kost.svit@gmail.com